

Editoriaal

Het nieuwe artikel 22ter Grondwet: wij zijn zij en jij bent ik

“Iedere persoon met een handicap heeft recht op volledige inclusie in de samenleving, met inbegrip van het recht op redelijke aanpassingen.

De wet, het decreet of de in artikel 134 bedoelde regel waarborgen de bescherming van dat recht.”

Een familieverhaal, verbonden met mijn lang overleden grootvader Victor D’Espalier, vertelt hoe zowat een halve eeuw geleden gekeken werd naar personen met een handicap. In Antwerpen en mede op zijn aansturen werd destijds voor kinderen met een handicap een school opgericht en uitgebouwd die vernieuwend was in vele toonaarden. Maar het gebouw aan de Mechelsesteenweg zou geen lift krijgen, zo besliste Brussel toen. Er waren ongetwijfeld bezorgdheden over de prijs, maar het ging vooral over de filosofie. Zo’n school zou worden gebouwd op naastenliefde en daarbij behoorde destijds het tillen van kinderen die daar nood aan hadden door anderen die hun spierballen graag lieten rollen. Het verhaal heeft het overleefd omdat die visie ook toen al opmerkelijk was. De idee van naastenliefde is natuurlijk warm en dat tillen paste zo nog wel bij de tijd, maar intussen heeft de tijdsgeest het liftverhaal ver ingehaald.

Vroeger werd onder meer in de wet nog naar personen met een handicap verwezen als gebrekkigen, abnormalen, kreupelen enz. Die woorden en de ermee verbonden systemen duwden mensen met een handicap vaak in de marge van het samenleven, in instellingen, in aparte scholen en in de uithoeken van de hulpverlening, waar ze afhankelijk bleven van anderen en waar hun soms stille stem weinig gehoord werd.

De tand des tijds heeft een nieuw licht geworpen op personen met een handicap en hun plek in het samenleven. Zo groeide het besef dat handicap niets angstaanjagend of zieligs is, gereserveerd voor de coulissen van het leven. Daarentegen werd duidelijk dat iedereen een persoon met een handicap kan zijn of worden en dat iedere mens – met of zonder handicap – unieke talenten en unieke capaciteiten heeft. We hebben allen nood aan, zelfs baat bij een omgeving die iedereen op de eigen en unieke kracht laat meedraaien op basis van alle capaciteiten die we inherent hebben.

Daarbij groeide ook het besef dat het soms, misschien zelfs vaak, de omgeving is die een rem zet op de bloei van kinderen en personen met een handicap. Ontoegankelijke bussen of ontoegankelijke haltes beperken verplaatsingsmogelijkheden voor personen met een handicap. In een school vol trappen zijn er leerlingen die niet alle lokalen zullen verkennen. Wie erin slaagt toegankelijkheid te vergroten, heldere taal te gebruiken, oog te hebben voor specifieke noden, opent de wereld een stukje verder, ook voor personen zonder handicap.

Die modernere kijk op de samenleving en op mensen, soms met één of andere handicap, werd opgetekend in het belangrijke VN-Verdrag van 2006 ter bescherming van de rechten van personen met een handicap. Dat verdrag kwam tot stand door ook te rade te gaan bij personen met een handicap zelf. Die konden zo eindelijk hun stem laten horen. Dat was baanbrekend en het zette een nieuwe standaard voor betrokkenheid van personen met een handicap, samengevat onder de slogan: niets over ons, zonder ons.

Het verdrag bundelt bestaande rechten, nu in een specifieke toepassing voor personen met een handicap. Het levert allerlei scherpe toepassingen op voor kinderen en volwassenen, rakend aan inclusie, gelijkheid, persoonlijke autonomie, inherente waardigheid en volledige participatie in elk deel van het samenleven. Er zijn bepalingen over non-discriminatie en redelijke aanpassingen voor wie extra's nodig heeft om volwaardig te kunnen deelnemen, over zelfstandig tot beslissingen komen (ook voor kinderen), over inclusief onderwijs, zelfstandig of in familieverband wonen middenin de gemeenschap, deelname aan verkiezingen (als kiezer en als kandidaat), toegang tot sport en cultuur, tewerkstelling enz. België sloot aan in 2009.

Het VN-comité dat periodiek toeziet op het respecteren, het beschermen en het verwezenlijken van rechten van personen met een handicap, vond in 2014 dat België en Vlaanderen beter konden. Zo waren er opmerkingen over het hoge aantal kinderen met een handicap in instellingen of voorzieningen, over de nog te beperkte uitrol van echt inclusief onderwijs, over de nood aan training voor onderwijspersoneel en over de nood aan ruimere toegankelijkheid van gebouwen, vervoer en andere diensten.

Toch is er sinds dat verdrag in 2006 heel wat veranderd. Wetteksten hanteren een heel andere woordenschat. Voor personen die moeite hebben om belangrijke beslissingen te nemen, kan de vrederechter nog steeds een bewindvoerder aanstellen. Maar meer dan vroeger kan die daarbij maatwerk leveren en zo navigeren tussen bijstand en vertegenwoordiging. De beschermde persoon is niet langer meteen en volledig handelingsonbekwaam. Ondersteuning die personen met een handicap soms nodig hebben, bijvoorbeeld vanuit een dagcentrum of een voorziening, vertrekt in Vlaanderen principieel niet langer vanuit de organisatie, maar wel vanuit de persoon met een handicap zelf. Die kiest welke hulp hij of zij inkoop bij wie met het budget dat daarvoor toegekend is. Zo ontstaat er meer autonomie. Ook in onderwijs zijn er verschuivingen. Het fel becommentarieerde M-Decreet zette een belangrijke, allicht te stuntelige stap richting meer inclusie in de klas en minder leerlingen in een gesegregeerde setting. De VRT stak bijvoorbeeld een tand bij over beeldvorming van personen met een handicap. Algemeen leerde Vlaanderen om wat beter te luisteren en meer te ageren, maar het ging uiteraard met vallen en opstaan en het einddoel uit het verdrag is nog ver. Zo zijn de budgetten voor ondersteuning altijd ontoereikend en de wachtlijsten zijn een diepdroef gevolg. Een doordacht en goed functionerend systeem voor inclusief onderwijs is niet dichterbij en personen met een handicap die werken via de gewone arbeidsmarkt, dat blijft voor velen opmerkelijk.

In maart 2021 werd het wettelijk kader over personen met een handicap verder verstevigd en daarvoor werd het gewapend beton van de Grondwet boven gehaald.

Artikel 22ter vertaalt wat internationaal op basis van dat VN-verdrag al vooropstond en wat ook indirect doorsijpelde in nationale rechtspraak en in bijvoorbeeld de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Deze bepaling verkondigt het principe van inclusie en voor wie extra's nodig heeft, moeten er redelijke aanpassingen zijn, bijvoorbeeld een extra hulpmiddel, extra flexibiliteit in arbeid, extra ondersteuning. De bepaling is niet gloednieuw en zal geen giga-aardverschuivingen teweegbrengen. Maar de bepaling is nu wel rechtstreeks Belgisch grondwettelijk recht en heeft zo een intrinsiek onschatbare waarde als richting-aanwijzer voor wie beslissingen zal of moet nemen. De bepaling kan ook dienen als breekijzer in de rechtbank als het fout loopt.

Zo zal de bepaling beleidsmakers leiden die de inclusieklok in onderwijs of in andere sectoren in de ene of de andere richting willen bewegen. Het artikel is relevant voor degene die zich buigt over de aankoop van nieuwe treinstellen of voor het lokale bestuur dat een nieuwe academie gaat bouwen. Het artikel is belangrijk voor wie vandaag nog een school opent en daarbij overweegt om die lift achterwege te laten om plaats te maken voor liefdadigheid. Ook destijds, op de Mechelsesteenweg in Antwerpen, was het al voelbaar: op eigen kracht en op voet van gelijkheid kunnen deelnemen aan alle onderdelen van het samenleven, dat staat centraal, nu ook in de Grondwet. Bovenal bevestigt de bepaling: er is geen zij. Wij zijn zij en jij bent ik.

Annelies D'Espallier

Vlaamse ombudsvrouw gender, vrijwillige medewerker UAntwerpen